

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Щирська В. С.

Найбільш небезпечною групою протиправних діянь, що посягають на здоров'я населення, є злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. З усіх облікованих кримінальних правопорушень за 11 місяців 2013 року (592171 злочин) їх частка складає 5,7 % (33685 злочинів). За величиною вони займають третє місце в загальній структурі злочинності після злочинів проти власності, життя та здоров'я особи.

Водночас одним з найбільш небезпечних різновидів цих протиправних діянь є організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України), яка в загальній структурі злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення складає 3,8 % (1270 злочинів). У зв'язку з чим знаходиться на четвертому місці серед вказаної групи протиправних діянь. Однак цим не вичерпується характеристика масштабів правопорушень цієї категорії, оскільки злочини, передбачені ст. 309 (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту) та 307 (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів) КК України, що займають відповідно перше та друге місце, досить часто вчиняються саме в місцях для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Крім того, необхідно взяти до уваги той факт, що офіційні статистичні дані не відображають реального стану вчинення протиправних діянь, передбачених ст. 317 КК України, оскільки вони характеризуються високим ступенем латентності, а тому їх виявлення залежить від ефективності діяльності правоохоронних органів.

У таких місцях виготовляють, виробляють і вживають значну частину наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, що перебувають у незаконному обігу в державі.

Отже, злочини, пов'язані з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є одними з найбільш поширених і небезпечних протиправних діянь, що посягають на здоров'я населення.

З огляду на зазначене, протидія цьому виду кримінальних правопорушень є пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів, насамперед підрозділів БНОН МВС України.

Проблемні питання протидії організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів досліджували Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, © В.С. Щирська, 2013

А.А. Вознюк, Л.В. Дорош, Н.А. Запорощенко, М.Й. Коржанський, О.М. Лемешко, А.А. Музика, О.І. Перепелиця, І.Г. Поплавський, Є.В. Фесенко, М.С. Хруппа та ін. Проте особливості кримінологічної характеристики цих злочинів з метою розробки й застосування ефективних запобіжних заходів залишилися поза межами ґрунтовного дослідження, що й зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження поняття й структури кримінологічної характеристики організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови характеристика - це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [1, 1556]. У кримінології, очевидно, це насамперед опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак певного виду злочинів необхідних для розробки ефективних заходів запобігання такого роду протиправним діянням. Водночас вчені цю категорію визначають по-різному: як сукупність ознак злочинних діянь, які повинні відображати дані про істотні ознаки й властивості явищ і обставин, важливих з точки зору злочинів (В.Б. Ястребов) [2, 15-16]; сукупність статистично значущих показників про злочинність (злочини) і особистість злочинців (О.Г. Кальман) [3, 10]; сукупність даних про певний вид (групу) злочинів або конкретне особливо небезпечне діяння, що можуть бути використані для їх попередження; початковий етап для оптимізації процесу розробки й реалізації заходів профілактики злочинів (В.Є. Емінов) [4, 211]; комплексне поняття, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце й час скоєння, а також особливості особистості суб'єктів злочинів (Д.В. Задихайло, А.Ф. Зелінський) [5; 6, 164]; стійкі відомості про рівень, структуру, динаміку й географію злочинних дій, а також про осіб, які їх вчиняють, тобто нові відомості про справжній стан явища, повні й точні знання про нього для ефективної й науково обґрунтованої боротьби з конкретними злочинами (В.В. Василевич) [7, 83].

Отже, вчені застосовують різні підходи до кримінологічної характеристики злочинів, зокрема визначають її крізь призму відповідних ознак. Однак найбільш оптимальною, на наш погляд, є позиція тих авторів, які визначають кримінологічну характеристику як систему відомостей, показників, даних, ознак про певний вид злочину, що має значення для його запобігання.

У дослідженнях проблем протидії окремим видам злочинів, зокрема організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, важливе значення мають її елементи, під якими розуміють: кількісно-якісні показники окремої групи

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

(виду) злочинів, дані, що характеризують особистість злочинця, причини й умови вчинення відповідної групи злочинів, а також заходи попереджувального впливу [8; 9; 10; 11]; стан групи (виду) злочинів - суспільна небезпека, обсяг, питома вага цієї групи злочинів в обсязі всієї злочинності, інтенсивність, структура, латентність, територіальний розподіл; тенденції цієї групи (виду) злочинів - динаміка, прогноз; характеристика наслідків злочинів цього виду (кількість потерпілих, розмір матеріальних збитків, види моральних збитків); кримінологічний портрет особистості злочинця; чинники - причини і умови злочинів [12, 34]; поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи скоєння злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час скоєння, а також особливості особистості суб'єктів злочинів [3, 10; 6, 164]; кількісно-якісні показники, істотні риси й властивості особистості злочинця та потерпілого від злочину, а також причини й умови злочинних проявів [13, 8]; показники рівня, структури, динаміки й спричиненої шкоди; оцінку їх латентності; характеристику особистості; предмет, місце й спосіб вчинення злочинів [5]; кількісно-якісні показники (рівень, структуру і динаміку) окремого різновиду злочинів і рівень його латентності [14, 174-180]; кількісно-якісні показники стану сукупності злочинів і осіб, які їх вчинили; інформація про детермінанти, також причини й умови вчинення злочинів певного виду; дані про мотиви й ситуацію вчинення злочину [15, 5-16]; систему ознак, що відображають: 1) просторово-часові параметри злочинів (місце в загальній сукупності злочинів, зв'язки з іншими видами злочинів, основні тенденції розвитку тощо); 2) особливості, що мають значення для розуміння детермінант злочинних проявів (властивості, що передбачають відповідні особливості особистості тих, хто скоює злочини, криміногенні ситуації, характер взаємодії особистості й ситуації, обставини скоєння злочинів); 3) особливості, що мають значення для організації попереджувальної роботи (характер зв'язків між елементами комплексу ознак, специфічних для тих або інших категорій злочинів, вплив діяльності правоохоронних та інших державних органів, громадських організацій на протиправну поведінку) [2, 15-16].

У зв'язку з тим, що кожна група злочинів є індивідуальною, то й структура кримінологічної характеристики для кожного різновиду злочинних правопорушень особлива. Однак у будь-якому разі до елементів кримінологічної характеристики злочинів не слід відносити запобіжні (попереджувальні, профілактичні заходи). Оскільки, як слушно зауважує О.І. Зазимко, кримінологічна характеристика виступає в ролі початкового етапу в процесі розробки й реалізації заходів щодо запобігання злочинам. Тобто можна сказати, що кримінологічна характеристика з одного боку, а розробка й реалізація профілактичних заходів - з іншого, є цілісним комплексом із запобігання злочинам [16, 26].

Враховуючи позиції зазначених кримінологів, а також особливості злочинів, передбачених ст. 317 КК України, і заходів щодо їх запобігання, до кримінологічної характеристики організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід віднести:

1) кількісно-якісні показники цих злочинів (структуру, динаміку, питому вагу в загальній структурі злочинності, географію, рівень латентності, наслідки, тенденції розвитку);

2) причини і умови їх вчинення;

3) дані, що характеризують особистість злочинця та псевдо потерпілого. Ми вважаємо, що відвідувачів вказаних місць слід називати "псевдопотерпілими". А.А. Музика та Є.В. Лашук виділяють псевдопотерпілого (квазіпотерпілого) як нову наукову проблему. На думку цих вчених, в одних випадках злочин проти псевдопотерпілого вчиняється в інтересах та (або) за його згоди (дії такої особи нагадують співучасть у злочині). Трапляються випадки, коли псевдопотерпілий є потенційним суб'єктом іншого правопорушення (зокрема злочину). У кримінальному провадженні псевдопотерпілий нерідко постає в статусі свідка або підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) [17, 74-75];

4) типові способи, предмет, місце, час та інші обставини вчинення цих посягань.

Отже, кримінологічну характеристику організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна визначити як систему відомостей про кількісно-якісні показники цих злочинів, причини й умови їх вчинення; дані, що характеризують особистість злочинця та псевдопотерпілого, типові способи, предмет, місце, час та інші обставини вчинення цих посягань, встановлення яких необхідне для розроблення ефективних заходів запобігання.

Розкриття змісту цих елементів дозволить виробити оптимально ефективну систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Тому в подальших дослідженнях необхідно розкрити зміст кожного елемента кримінологічної характеристики цих злочинів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. - 1736 с.
2. Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений / В.Б. Ястребов // Вопр. борьбы с преступностью. - М., 1982. - Вып. 37. - С. 14-20.
3. Кальман А.Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 "Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право" / А.Г. Кальман. - Х., 1986. - 18 с.
4. Криминология: учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. - М.: Юрист, 1995. - 511 с.
5. Задыхайло Д.В. Криминологическое исследование хищений государственного и общественного имущества, совершаемых на предприятиях молочной промышленности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 "Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право" / Д.В. Задыхайло. - Х., 1990. - 22 с.
6. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекций / А.Ф. Зелинский. - Харьков: Прапор, 1996. - 260 с.
7. Василевич В.В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів / В.В. Василевич // Право України. - 1997. - № 12. - С. 82-84.
8. Криминология: учебник / Под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. - М.: Юрид.

лит., 1988. - 384 с.

9. Криминология: учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. - М.: Изд-во МГУ, 1994. - 415 с.

10. Алексеев А.И. Криминология: курс лекцій / А.И. Алексеев. - М.: Щит-М, 1998. - 340 с.

11. Бутенко Л.І. Попередження розкрадань та інших корисливих зловживань, що скоюються суб'єктами господарювання при розрахунках за експортно-імпортні операції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л.І. Бутенко. - К., 1998. - 17 с.

12. Криминология: учебное пособие / Под ред. В.Е. Эминов. - М.: Инфра-М, 1997. - 160 с.

13. Батиргареева В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.С. Батиргареева. - Х., 2002. - 20 с.

14. Лукшевич С.Ю. Кримінологічна характеристика злочинності в місцях позбавлення волі / С.Ю. Лукшевич // Пробл. законності: республік. міжвід. наук. зб. / відп.

ред. В.Я. Тацій. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. - Вип. 44. - С. 174-180.

15. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / Анатолій Петрович Закалюк. - К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2007. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - 424 с.

16. Зазимко О.І. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання подружнім вбивствам: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зазимко Оксана Іванівна. - К., 2010. - 218 с.

17. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А.А. Музика, Є.В. Лашук. - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. - 192 с.

Щирська В. С.
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 22.10.2013